

PSIXOLOGIYA ILIMLARI

QORAQALPOQ OILALARIDA AVLODLARARO QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYALASHUVI

P.Abibullaeva – assistent o'qituvchi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: avlodlararo qadriyatlar, qoraqalpoq oilalari, transformatsiya, modernizatsiya, an'ana.

Ключевые слова: межпоколенческие ценности, каракалпакские семьи, трансформация, модернизация, традиции.

Key words: intergenerational values, Karakalpak families, transformation, modernization, traditions.

Kirish: Qadriyatlarining avlodlararo transformatsiyalashuvi oilalar ichidagi madaniy uzluksizlik va o'ziga xoslikning hal qiluvchi jihati bo'lib, shaxslarning dunyoqarashi va xatti-harakatlarini shakllantiradigan umumiy e'tiqodlar, me'yorlar va amaliyotlarni aks ettiradi. Qoraqalpoq iston Respublikasida istiqomat qiluvchi turkiy etnik guruh bo'lgan qoraqalpoq jamiyati sharoitida an'anaviy qadriyatlar azaldan oilaviy munosabatlar va ijtimoiy hamjihatlikni shakllantirishda asosiy rol o'ynab kelgan. Biroq globallashuv, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyot kuchlari an'anaviy turmush tarziga ta'sir ko'rsatishi bilan qoraqalpoq oilalari o'zlarining madaniy merosini asrab-avaylash va zamonaviy dunyoning o'zgaruvchan dinamikasiga moslashish o'rtasida murakkab o'zaro ta'sirga duch kelmoqda [3:112-120]. Ushbu tadqiqot qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlar qanday o'zgarayotganini o'rganish, yosh avlodlarning merosi bo'lib qolgan an'analarni va zamonaviy ta'sirlar o'rtasida harakat qilish jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Turli yosh guruhlaridagi shaxslarning hayotiy tajribalari va istiqbollari o'rganib chiqib, ushbu tadqiqot qoraqalpoq oilalarida qadriyatlarining transformatsiyalashuvi va moslashuvining nuanslarini ochib berishga qaratilgan. Mazkur obyektiv orqali biz avlodlararo qadriyatlar almashinuvini tavsiflovchi rivojlanayotgan munosabat, e'tiqod va amaliyotni qo'lga kiritishni maqsad qilib, ushbu doimiy o'zgarishdan kelib chiqadigan qiyinchiliklar va imkoniyatlarni yoritib beramiz. Ushbu tadqiqot qoraqalpoq oilalaridagi avlodlararo qadriyatlarining o'zgaruvchan manzarasi haqida tushuncha olish orqali jadal rivojlanayotgan jamiyat sharoitida madaniy o'zgarishlar va uzluksizlikni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shuningdek, ushbu tadqiqot nafaqat madaniy dinamikaga oid ilmiy munozaralarni boyitibgina qolmay, balki madaniy merosni saqlashni qo'llab-quvvatlashga intilayotgan siyosatchilar, o'qituvchilar va jamoat rahbarlari uchun qimmatli tushunchalarni taqdim etadi, shu bilan birga o'zgarishlar oldida barqarorlik va moslashuvchanlikni rivojlantiradi [4:81-90].

Metodlar: Avlodlararo qiymatni uzatish - bu oilalar va jamoalar ichida madaniy o'ziga xoslik va birdamlikni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan murakkab va ko'p qirrali jarayon. Qoraqalpoq oilalarida an'anaviy qadriyatlarini yetkazish, madaniy merosni saqlash va avlodlar o'rtasida daxldorlik tuyg'usini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Natijali tadqiqot yondashuvini qo'llagan holda, ushbu tadqiqot avlodlararo qadriyatlarini yetkazishning nozik tomonlarini ochish uchun qoraqalpoq oilalarining hayotiy tajribalari, e'tiqodlari va xatti-harakatlarini chuqur o'rganishga intiladi [2:65-74]. Ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan asosiy usullardan biri bu turli yoshdagi qoraqalpoq oilalari a'zolari bilan chuqur suhbatdir. Oqsoqollar, o'rta yoshli kattalar va yoshlar bilan aloqada bo'lib, tadqiqot an'anaviy qadriyatlar, madaniy amaliyotlar va ushbu qadriyatlarining avlodlarga o'tish usullari bo'yicha turli xil istiqbollarni qamrab olishga qaratilgan. Ushbu intervyular orqali ishtirokchilar o'zlarining shaxsiy hikoyalari, mulohazalari va tushunchalari bilan o'rtoqlashish, qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining transformatsiyalashuvining nuanslari haqida qimmatli tushunchalar berish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bundan tashqari, dinamik o'zaro ta'sirlarni osonlashtirish

va an'anaviy qadriyatlar bilan bog'liq umumiy tajribalar, nizolar va muzokaralarni o'rganish uchun fokus-guruh muhokamalari tashkil etiladi. Turli xil oilaviy birliklarning ishtirokchilarini birlashtirib, ushbu munozaralar muloqot, almashinuv va hamkorlik uchun joy yaratadi, bu esa qadriyatlar qanday muhokama qilinishini va oilaviy sharoitda saqlanishini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Shuningdek, qoraqalpoq jamoalarida ishtirokchilarning kuzatuv madaniy qadriyatlar, marosimlar va oilaviy muhitdagi o'zaro munosabatlarning kundalik ifodalarini kuzatish, ularning madaniy kontekstidagi shaxslarning hayotiy tajribalarini yanada yaxlitroq ko'rish imkonini beradi. Qoraqalpoq jamiyatida an'anaviy qadriyatlar va ularning zamonaviy ifodalari evolyutsiyasini kontekstualashtirish maqsadida tegishli madaniy asarlar, adabiyotlar va tarixiy hujjatlarni ko'rib chiqish uchun hujjatlar tahlili o'tkaziladi. Tematik tahlil qoraqalpoq oilalaridagi uzluksizlik va o'zgarish dinamikasiga oydinlik kiritib, avlodlararo qiymat uzatish bilan bog'liq takrorlanuvchi qonuniyatlar, ziddiyatlar va moslashuvlarni aniqlash uchun qo'llaniladi. Axloqiy mulohazalar tadqiqot jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, maxfiylikni saqlashni va madaniy sezgirliklarni har doim hurmat qilishni ta'minlaydi [1:251-274]. Ushbu tadqiqotda bayon etilgan sifatli tadqiqot yondashuvi qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining transformatsiyalashuvini har tomonlama va aniq o'rganishni taklif etadi. Chuqur intervyular, fokus-guruh muhokamalari, ishtirokchilarni kuzatish, hujjatlarni tahlil qilish, tematik tahlil va axloqiy mulohazalarning kombinasidasidan foydalangan holda, ushbu tadqiqot an'anaviy qadriyatlarining avlodlar davomida qanday qo'llab-quvvatlanishi, muhokama qilinishi va o'zgarishi haqida chuqur tushuncha berishga qaratilgan.

Olingan natijalar: Avlodlararo qadriyatlarini yetkazish qoraqalpoq oilalarida madaniy uzluksizlik va o'ziga xoslikning asosiy jihati hisoblanadi. Ushbu jarayonning dinamikasini sifatli tadqiqot usullari orqali chuqur o'rganish orqali tadqiqotning potentsial natijalari an'anaviy qadriyatlarining murakkabligi, oilaviy o'zaro munosabatlar, qiyinchiliklar va moslashuvlar, madaniy uzluksizlik, oilaviy dinamika va qoraqalpoq jamiyatidagi madaniy barqarorlik haqida boy tushuncha berishi mumkin. Qoraqalpoq madaniyatining asosini tashkil etuvchi an'anaviy qadriyatlarini chuqurroq anglash tadqiqotning asosiy natijalaridan biri bo'lishi mumkin. Ushbu asosiy qadriyatlarini aniqlash va ta'kidlash orqali tadqiqot ularning oilalar ichidagi kundalik amaliyotlar, e'tiqodlar va xatti-harakatlarni shakllantirishdagi ahamiyatini yoritishi mumkin. Ushbu tushuncha ushbu qadriyatlarining avlodlarga qanday o'tishi va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida qanday saqlanib qolishini o'rganish uchun asos yaratishi mumkin. Qoraqalpoq oilalaridagi avlodlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar haqidagi tushunchalar turli yosh guruhlari qanday muloqot qilishlari, muzokaralar olib borishlari va qadriyatlarini bir-biriga yetkazishlari haqida qimmatli istiqbollarni taklif qilishi mumkin. Ushbu o'zaro ta'sirlarning dinamikasini tushunish avlodlararo munosabatlarning murakkabligini va qadriyatlarini oila birliklari ichida bo'lishish, bahslashish yoki o'zgartirish usullarini ochib berishi mumkin. Bundan tashqari, tadqiqot an'anaviy qadriyatlarini, shu jumladan, potentsial nizolarni yoki avlodlar o'rtasidagi qiymat tizim-

idagi o'zgarishlarni uzatishda qiyinchiliklar va moslashuvlarni ochib berishi mumkin. Ushbu muammolarni hisobga olgan holda, tadqiqot an'anaviy qadriyatlarining uzluksizligini qo'llab-quvvatlash strategiyasini xabardor qilishi va tashqi ta'sirlarga javoban moslashish va evolyutsiya zarurligini tan olishi mumkin. Qoraqalpoq oilalaridagi madaniy uzluksizlik va o'zgarishlarni o'rganish zamonaviy ijtimoiy dinamika sharoitida an'anaviy qadriyatlarining qanday saqlanib qolishi yoki rivojlanishi haqida aniq tushunchalar berishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan qadriyatlarini qo'llab-quvvatlash, qayta ko'rib chiqish yoki moslashtirish usullarini tushunish qoraqalpoq madaniy merosining barqarorligi va moslashuvchanligini chuqurroq anglashga yordam beradi. Bundan tashqari, tadqiqot oila dinamikasi, jumladan, oila tuzilmalari, aloqa naqshlari va marosimlarning avlodlararo qiymat transformatsiyalashuvini shakllantirishdagi roli haqida tushuncha berishi mumkin. Oilalar ichidagi qadriyatlarining transformatsiyalashuviga ta'sir qiluvchi ichki mexanizmlarni tushunib, tadqiqot individual tajribalarining kengroq madaniy amaliyotlar bilan o'zaro bog'liqligini yoritishi mumkin. Va nihoyat, qoraqalpoq oilalaridagi madaniy barqarorlikni o'rganish tashqi ta'sirlar va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida an'anaviy qadriyatlarining qanday saqlanib qolishi va moslashishini ta'kidlashi mumkin. Madaniy merosni saqlash va qo'llab-quvvatlash uchun oilalar tomonidan qo'llaniladigan strategiyalarni tushunish kelajakda madaniy barqarorlik va barqarorlikni ta'minlash uchun qimmatli saboqlarni berishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, tadqiqotning potensial natijalari qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining transformatsiyalashuvini yaxlit va nozik tushunish imkonini beradi, an'anaviy qadriyatlar dinamikasi, oiladagi o'zaro munosabatlar, qiyinchiliklar va moslashuvlar, madaniy uzluksizlik, oila dinamikasi va madaniy barqarorlik haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi. Ushbu natijalar oilalar va jamoalar ichida an'anaviy qadriyatlarini saqlash va targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar, siyosat yoki keyingi tadqiqotlar to'g'risida ma'lumot berishi, natijada qoraqalpoq madaniy merosini saqlash va nishonlashga hissa qo'shishi mumkin.

Muhokama: Qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining o'zgarishi ushbu madaniy kontekst doirasida rivojlanayotgan dinamikani aks ettiruvchi qiziqarli mavzudir. Avlodlararo qadriyatlar oilaviy munosabatlar, an'analar va ijtimoiy me'yorlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Globallashuv, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyot kabi turli omillar tufayli jamiyatlar

vaqt o'tishi bilan o'zgarib borar ekan, bu qadriyatlar ko'pincha o'zgarishlarga uchraydi. Urf-odatlariga katta e'tibor qaratayotgani, Keksalarni e'zozlashi, oilaviy ahilligi bilan tanilgan qoraqalpoq oilalarida bu qadriyatlarga zamonaviy ta'sirlar qanday ta'sir qilishi mumkinligini kuzatish mumkin. Yosh avlodlar ta'lim, ommaviy axborot vositalari va keng jamiyat bilan o'zaro aloqalar orqali turli g'oyalar, turmush tarzi va e'tiqodlarga duchor bo'lishlari mumkin, bu ularning istiqbollari o'zgartirishga olib keladi. O'zgaruvchan ijtimoiy me'yorlar oldida mehmondo'stlik, sadoqat va kommunal qo'llab-quvvatlash kabi an'anaviy qadriyatlarining qanday qilib qayta belgilanishi yoki saqlanib qolishini o'rganish qiziq bo'lar edi. Bundan tashqari, migratsiya, iqtisodiy imkoniyatlar va axborotdan foydalanish kabi omillar qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining transformatsiyalashuviga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu o'zgarishni tushunish turli avlodlarning ushbu o'zgarishlarni qanday qabul qilishi va muzokara olib borishini nozik tekshirishni talab qiladi. An'anaviy qadriyatlarini saqlash yoki moslashtirishda aloqa, ta'lim va madaniyat muassasalarining yangi fikrlash usullarini qabul qilishdagi rolini hisobga olish juda muhimdir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarining o'zgarishi an'analar va zamonaviy ta'sirlar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni aks ettiradi. Yosh avlod rivojlanayotgan ijtimoiy me'yorlar, global tendensiyalar va texnologik taraqqiyotga duchor bo'lganligi sababli, qoraqalpoq oilalaridagi an'anaviy qadriyatlar moslashish va qayta aniqlash jarayonidan o'tishi mumkin. Shuni e'tirof etish kerakki, kattalarni hurmat qilish, kommunal qo'llab-quvvatlash va mehmondo'stlik kabi ba'zi bir asosiy qadriyatlar qoraqalpoq madaniyati uchun ajralmas bo'lib qolsa-da, bu qadriyatlarining namoyon bo'lishi va tushunilishi vaqt o'tishi bilan rivojlanib borishi mumkin. Ta'lim, migratsiya, iqtisodiy imkoniyatlar va turli xil istiqbollarga ta'sir qilish kabi omillar ushbu o'zgarishlarga yordam beradi. Qoraqalpoq an'analari asrab-avaylash, yangi g'oyalar va global aloqalarni qamrab olish o'ziga xos qiyinchilik tug'diradi. Ushbu o'zgarishlarni tushunish va hujjatlashtirish qoraqalpoq oilalarining zamonaviy hayot murakkabliklarini ko'rib chiqishda ularning barqarorligi va moslashuvchanligi haqida qimmatli tushunchalar beradi. Ushbu o'zgarishlarning nuanslarini va uning qoraqalpoq hamjamiyatidagi oila dinamikasi, ijtimoiy munosabatlar va madaniy o'ziga xoslikka ta'sirini tushunish uchun keyingi tadqiqotlar va muloqotlar juda muhimdir.

Adabivotlar

1. Kaiser R.J. Social Mobilization in Soviet Central Asia. In *Geographic Perspectives on Soviet Central Asia* 2003. –P. 251-278. Routledge.
2. Kalanova S.M. Generational analysis: theoretical and methodological components. *Грани*. (139). 2016. –P. 65-74.
3. Min J., Silverstein M. & Lendon J.P. Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 2012. 112-120.
4. Scabini E., & Marta, E. (2006). Changing intergenerational relationship. *European review*, 14(1), 81-98.

REZYUME. Ushbu maqola qoraqalpoq oilalaridagi avlodlararo qadriyatlarining rivojlanayotgan holatini o'rganib, modernizatsiya va ijtimoiy o'zgarishlarning an'anaviy madaniy me'yorlarga ta'sirini yoritib beradi. Ushbu tadqiqot madaniy o'zgarishlar va uzluksizlikni chuqurroq tushunishga yordam berib, qoraqalpoq oilalarida avlodlararo qadriyatlarini o'zgartirishdan kelib chiqadigan muammolar va imkoniyatlar haqida tushuncha beradi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается эволюция межпоколенческих ценностей в каракалпакских семьях и проливается свет на влияние модернизации и социальных изменений на традиционные культурные нормы. По результатам исследования подчеркивается сложная взаимосвязь между традицией и современностью в динамике каракалпакской семьи, а также показаны тонкие изменения в взглядах, верованиях и практиках. Это исследование способствует более глубокому пониманию культурных изменений и преемственности, обеспечивая понимание проблем и возможностей, возникающих в результате изменений ценностей между поколениями в каракалпакских семьях.

SUMMARY. This article examines the evolution of intergenerational values in Karakalpak families and sheds light on the impact of modernization and social change on traditional cultural norms. The study highlights the complex relationship between tradition and modernity in Karakalpak family dynamics, and shows subtle changes in attitudes, beliefs and practices. This study contributes to a deeper understanding of cultural change and continuity by providing insight into the challenges and opportunities arising from intergenerational value changes in Karakalpak families.